

TE ĀHUA KI TE REO

He mea tango mai tēnei i te pūrongo-ā-tau a te Taura Whiri mō tērā tau pūtea. E tika ana kia whakamōhio whānuitia atu te āhua o te reo kei pōhēhētia kei te tino ora rawa atu te reo Māori. He kupu whakatūpato noa tēnei; ki te whakatā tātou, tērā pea ka tata mate-ā-moa anō tō tātou reo.

Nō te tau 1975-76 i rangahau whānuitia ai te āhua ki te reo. Mai i taua wā kāore anō kia puta he kōrero mō te reo, e ora ana rānei, e mate haere kē ana rānei. Nā reira ko ngā kōrero mō te reo (o roto i tēnei pūrongo) he mea tango mai i te rangahautanga o te tau 1975-76. I roto i ngā Tatauranga Whānui o te tau 1991 i tonono te Taura Whiri kia whakaurua atu tētahi pātai e pā noa ana ki te āhua o te reo, ā, kāore hoki i whakaae mai te kaitataa a te Kāwanatanga. E ai ki ngā rongo tērā pea e 400,000 ngā tāngata o Aotearoa nei e kī ana he Māori rātou, ā, ko te āhua 50,000 o ēnei e matatau ana ki te reo, me te 100,000 i tua atu, e mōhio ana ki te whakarongo. Ahakoa te tokomaha kē noa atu o ēnei tāngata matatau ki ētahi atu o ngā iwi o te Moana-nui-a-Kiwa, o hea ake nei, ki te tirohia te taipakeke o te hunga matatau ki te reo Māori, tērā ka raruraru te reo. E 40% o ēnei kua eke kē ki te 55 nuku atu te pakeke, ā, ko taua āhua anō mō te hunga 35 ki te 54 te pakeke. I roto i ngā tau e tekau ka pahure ake nei e 10,000 te itinga iho o te hunga matatau ki te reo. Ka kite ai tātou kei te tino raruraru rawa atu te reo Māori.

Ahakoa rānei mō ngā kaupapa e kawea nei e te Taura Whiri hei whakatairanga, hei whakaara ake i te reo kia kōrero tonuhia, kia ora tonu ai, kāore tonu kē e rerekē atu tēnei āhua ki te kore te Kāwanatanga me te iwi whānui e tahuri mai.

NGĀ RAUEMI HOU A TE TAURA WHIRI

TE MATATIKI

Ko Te Matatiki te papakupu hou a te Taura Whiri. Kua whakaputaina tēnei pukapuka i runga i te whakaaro mā konei e rahi ake ai ngā kupu hou hei whakamahi mā te hunga kōrero Māori, otirā hei whakamahi mō ngā āhuatanga o nāianei e whai wāhi atu ana te reo. Ko te

wāhanga matua o tēnei pukapuka e whakarārangi mai ana i ngā kupu hou kua kitea mai e te Taura Whiri mai i tōna ōrokohanga i te tau 1987.

Ko te nuinga i kimihia-ā-kaupapatia mai pēnei i te hākinakina, i te pūtaiao, i te pāngarau me te hauora. Ko ētahi atu he mea kimi mai i runga i te tono mai a te iwi whānui, i runga rānei i te hiahia ake o te Taura Whiri.

Kua mau atu ko ngā kupu anake nā te Taura Whiri i kimi, i whakahou, i mahi rānei; kāore i raua mai ngā kupu Pākehā ka taea te tiki atu i tētahi atu papakupu Pākehā>Māori. Hāunga ki ngā ingoa Tari Kāwanatanga me ētahi atu whakahaere, ngā kaupeka o te tau me ētahi ingoa wāhi o Aotearoa, i tāngia tonutia ēnei ingoa tūturu kia mōhio whānuitia ai.

MĀNUKA TAKOTO, KAWEA AKE!

Inā tata ake nei i whakaputaina te pānui whakaahua hou a te Taura Whiri me tēnei wero: **MĀNUKA TAKOTO, KAWEA AKE! Ākona, kōrerotia tō reo Māori.** I whiriwhirihia ko ēnei kupu hei akiaki, hei whakatenatena i ngā tamariki me te hunga taiohi kia kōrerotia te reo Māori, kei ngaro i te mata o te whenua. Ko te tūmanako ka pā atu te whakaahua me ngā kupu ki ngā whatumanawa o tēnei hunga. I pēnei ai tēnei whakaahua nā runga i te whakapae a te Taura Whiri mā reira, mā te ākona e te rangatahi, e ora ai te reo Māori. Ki te kore, tērā pea ka tino raruraru tō tātou reo.

Kei te whārangi tuaono e whakaaturia ana ngā pukapuka me ngā whakaahua a te Taura Whiri hei whakatairanga, hei whakapakari i te reo Māori. Kua roa ēnei rauemi e kōrerotia ana e mātou, engari kātahi anō pea ka kite ā-kanohitia e ētahi o koutou. Katoa ēnei rauemi kei te Tari o te Taura Whiri e putu ana.

Kei te whārangi whakamutunga te pukatonono e pā ana ki ēnei rauemi, nā reira ki te pīrangitia ētahi, me whakakī mai taua pukatonono, ka tuku mai ki te Taura Whiri.